

prof. dr hab. Aleksander Panasiuk
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Instytut Przedsiębiorczości
Katedra Zarządzania w Turystyce i Sportie

Kraków, 9 czerwca 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Adama Karpińskiego
nt. *Preferencje turystyczne osób w wieku senioralnym a oferta rynkowa usług*
turystycznych, napisanej pod kierunkiem
promotora Pana prof. AWF dr hab. Piotra Oleśniewicza
oraz promotora pomocniczego Pani dr inż. Julity Markiewicz-Patkowskiej

Wprowadzenie

Recenzowana rozprawa zawiera się w 254 stronach standardowego maszynopisu. Do przygotowania rozprawy wykorzystano łącznie 225 źródeł o charakterze naukowym, w tym akty prawne oraz 25 źródeł internetowych. Znacząca część zacytowanej literatury to publikacje anglojęzyczne oraz kilka hiszpańskojęzycznych. Treść pracy wzbogaca 86 tabel oraz 13 rysunków. Ponadto do pracy dołączono trzy załączniki, będące wzorami samodzielnie opracowanych dla potrzeb pracy instrumentów badawczych.

Dla przeprowadzenia oceny rozprawy wykorzystano kolejno kryteria, obejmujące jednocześnie następujące części recenzji:

- uwagi ogólne,
- ocenę założeń badawczych,
- ocenę struktury rozprawy,
- uwagi merytoryczne,
- uwagi szczegółowe,
- uwagi formalne,
- uwagi końcowe.

Uwagi ogólne

Podjęty temat jest interesujący zarówno pod względem teoretycznym jak i badawczym, a także aktualny w wymiarze teorio-poznawczym oraz z punktu widzenia możliwości prowadzenia badań porównawczych. Wraz z obserwacją procesów wydłużenia się życia oraz rosnącym udziałem osób starszych w ogóle społeczeństwa, podjęta problematyka staje się coraz bardziej popularna w wymiarze międzynarodowym, zwłaszcza w krajach wysokorozwiniętych, także i w Polsce. Zagadnienia te podejmowane są przez badawczy różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Podjęte kwestie mają charakter interdyscyplinarny dotyczą bowiem nauk o kulturze fizycznej, ale także wielu dyscyplin dziedziny nauk społecznych. Podjęty temat rozprawy wskazuje na badanie zależności pomiędzy preferencjami turystycznymi seniorów a dostępną ofertą na rynku usług turystycznych. Tak sformułowany temat wskazuje na podjęcie problematyki funkcjonowania rynku usług turystycznego, wraz z badaniem jego determinant, mając na względzie potrzeby wybranej i zidentyfikowanej grupy konsumentów. Tym samym Autor rozprawy podejmuje kwestie: stanu funkcjonowania gospodarki turystycznej, konsumpcji turystycznej, wydatków turystycznych w budżetach gospodarstw domowych seniorów, a także polityki publicznej wsparcia konsumpcji turystycznej seniorów, w tym wpływu instytucji publicznych i organizacji senioralnych na wielkość i strukturę popytu turystycznego. Tematyka pracy, a zwłaszcza zakres badań nie ograniczają się tylko do diagnozy preferencji i stanu konsumpcji turystycznej seniorów, ale także wskazują na kierunki i propozycje tych preferencji w kontekście dostępnej oferty rynkowej, kształtowanej głównie przez biura podróży. Badania ograniczają się wyłącznie do Polski, bez chociaż wycinkowych prób analiz porównawczych dotyczących preferencji turystycznych seniorów w innych krajach europejskich o podobnym lub wyższym poziomie rozwoju gospodarczego.

Wybór tematu rozprawy, przyjęte założenia badawcze oraz metodyka pracy, a także struktura pracy, przeprowadzone badania wraz z prezentacją i oceną wyników, po wnioskowanie uznać można za oryginalną próbę rozwiązania problemu naukowego. Poza realizacją deskryptywnej funkcji nauki, pojęto także rozważania o charakterze normatywnym dotyczące koncepcji modelu badania preferencji turystycznych seniorów. Uznać to należy za istoty walor rozprawy.

Należy podkreślić, że problem badawczy został sformułowany właściwie, tym samym wpisując się w istniejący i dosyć szeroko reprezentowany obowiązujący nurt badań naukowych dotyczących zachowań, w tym preferencji turystycznych seniorów i ich uwarunkowań.

Wybrano istotny, zwłaszcza ze względu na możliwość prowadzenia badań porównawczych temat rozprawy, a cele badawcze z niego wynikające zostały skutecznie zrealizowane.

Pewną wątpliwość w zakresie prowadzonych badań należy sformułować w odniesieniu do zadeklarowanego zakresu badań. Z tematu nie wynika to jednoznacznie, ale w treści rozprawy zagadnienia strony popytowej rynku, w tym oferty turystycznej, badane są głównie poprzez pryzmat działalności organizatorów turystyki. Jakkolwiek konsumpcja turystyczna seniorów jest zaspokajana w nieco wyższym zakresie niż ogólnie do ogólnie traktowanej konsumpcji turystycznej przez organizatorów turystyki, poprzez ofertę pakietową, to udział usług biur podróży w obsłudze ruchu turystycznego w Polsce można szacować na ok. 10% i jest wyższy w turystyce zagranicznej wyjazdowej w stosunku do oferty i konsumpcji krajowej. Jak potwierdzają wyniki rozprawy konsumpcja turystyczna seniorów obejmuje głównie wyjazdy krajowe. Dlatego podejmując badania preferencji nabywczych seniorów, należało mieć to na uwadze, odpowiednio konstruując założenia badawcze.

Na podstawie analizy tekstu rozprawy można stwierdzić, że podjęto samodzielne obszerne studia literaturowe, opracowano metodykę badań oraz przeprowadzono badania empiryczne, a Autor posiada zadowalającą znajomość problemu badawczego. Przeprowadzając dla potrzeb rozprawy badania, Autor wykazał się zaangażowaniem przy opracowaniu wyników badań, ich prezentacji i ocenie, co decyduje o uznaniu posiadania ukształtowanego warsztatu badawczego, w tym także w zakresie wykorzystania metod badawczych: demoskopijnych i ilościowych.

Ocena założeń badawczych

We *Wstępie* przedstawiono wprowadzenie do tematyki pracy, dokonując wstępnych odwołań do literatury oraz zaprezentowano syntetycznie założenia badawcze rozprawy. Aspekty metodyczne zostały wyodrębnione i szczegółowo przedstawione w rozdziale 2 rozprawy.

We *Wstępie* sformułowano dwa pytania badawcze, które potraktowane zostały jako problem naukowy, stojący u podstaw podjętych badań. Określony został główny cel rozprawy oraz cele poznawcze. Oddają one prawidłowo ideę tematu rozprawy i zakresu badań. Zauważyć należy jednak, że Autor ograniczył się wyłącznie do aspektów *ex post*, przy czym praca realizuje także cel *ex ante* – koncepcja modelu badania preferencji turystycznych seniorów. Warto byłoby aby to podkreślić już we *Wstępie* rozprawy, gdyż *de facto* ta próba jest najdalej idącym efektem naukowym rozprawy. Następnie wskazano na trzy podstawowe metody

badawcze, wykorzystywane w empirycznej części rozprawy. Na tym etapie nie określono hipotezy (hipotez) pracy. Podobnie jak w przypadku celu głównego dla całej rozprawy, hipoteza główna sformułowana we *Wstępie* mogłaby się stać myślą wiodącą tej rozprawy. Idea hipotezy głównej tkwi w sformułowaniu tematu pracy, który stanowi logiczną relację przedmiotu badań (preferencje turystyczne seniorów) z oczekiwanym efektem badawczym (dopasowana oferta turystyczna). Dodatkowym mankamentem założeń badawczych jest brak jednoznacznego umiejscowienia badań w horyzoncie czasowym. Ocena pozostałych elementów koncepcyjnych i metodycznych rozprawy zostanie przeprowadzona w części dotyczącej merytorycznych aspektów poszczególnych rozdziałów.

Ocena struktury rozprawy

W rozprawie wyodrębniono *Wstęp*, sześć rozdziałów oraz *Podsumowanie*. Praca posiada układ analityczny, a jej struktura odpowiada koncepcji rozprawy doktorskiej. Należy zauważyć, że układ rozprawy jest bardzo rozbudowany i szczegółowy, zwłaszcza w odniesieniu do części empirycznej. Kolejne rozdziały dotyczą odpowiednio tematyki: teoretycznej z elementami empirycznymi (rozdział 1), metodycznej (rozdział 2), empirycznej (rozdziały 3-5) oraz postulatywno-projektowej (rozdział 6). Układ jest prawidłowy, z zastrzeżeniem stosunkowo słabo rozbudowanej części teoretycznej – tylko jeden rozdział. Z punktu widzenia podjętej tematyki, ale także głównie treści pracy, nie rozpoznano wystarczająco zagadnień dotyczących funkcjonowania rynku biur podróży. Objętość poszczególnych rozdziałów jest dosyć zróżnicowana, co wynika z zakresu podejmowanych zagadnień: treści i badań. Podział treści na poszczególne rozdziały nie budzi zastrzeżeń, stanowią one logiczną konwencję, podporządkowaną tematowi rozprawy i założeniom badawczym, przedstawionych we *Wstępie* oraz stanowiących treść rozdziału 2. Wątpliwość budzą tytuły podrozdziałów 5.3.3 – 5.3.6, gdzie jako synonim turystyki użyto sformułowania „wypoczynek”, co stanowi pewne ograniczenie zakresu badania preferencji turystycznych, wobec wielu innych form turystyki. Układ pozostałych elementów pracy wskazuje na przemyślaną strukturę, prowadzącą do realizacji założonych celów badawczych.

Uwagi merytoryczne

W rozdziale pierwszym przedstawiono zagadnienia teoretyczne dotyczące preferencji turystycznych seniorów. Podjęto ogólną problematykę: interpretacji grupy społecznej

seniorów, umiejscowienia turystyki w kulturze fizycznej, preferencji turystycznych, oferty turystycznej oraz określenia seniorów jako segmentu rynku usług turystycznych. Treści teoretyczne są ilustrowane wybranymi materiałami empirycznymi, które nieco zakłócają zakres rozważań teoretycznych. W sytuacji gdy właściwie tylko jeden rozdział rozprawy obejmuje aspekty teoretyczne, korzystniejszym byłoby zaprezentowanie dyskusji naukowej na temat elementarnych zagadnień stanowiących podstawę do badań empirycznych, opartej wyłącznie na źródłach naukowych. Dokonany przegląd literatury oraz zakres przedstawionych podstawowych treści teoretycznych uznać jednak należy za zadowalający i umożliwiający podjęcie badań empirycznych w kolejnych częściach rozprawy. W przeprowadzonej dyskusji dotyczącej interpretacji seniora, korzystnym byłoby zwrócenie uwagi nie tylko na kryterium wieku, ale także na bezpośrednim połączeniu kryterium wieku z aspektem aktywności zawodowej. Senior w wieku np. 55-60 lat z reguły należy do grupy osób czynnych zawodowo w odróżnieniu od seniora w wieku np. 65-70 lat. Łącząc oba kryteria pojawia się dodatkowa kwestia, tj. budżet czasu wolnego, którym konsument-senior może dysponować na cele turystyczne. Aspekty te co prawda dostrzega Autor w części empirycznej rozprawy, uporządkowanie tych kwestii w części teoretycznej ułatwiłoby jednak prowadzenie wywodu w dalszych częściach rozprawy.

Rozdział drugi prezentuje metodykę badań własnych dotyczących określenia preferencji turystycznych seniorów oraz oferty usług turystycznych. W podrozdziale 2.1. przedstawiono ogólne wprowadzenie do metodologii badań naukowych. Szczegółowe informacje na temat teoretycznych podstaw metodyki badań wykraczają poza potrzeby rozprawy. Wystarczyłoby skupić się na metodach, które są wykorzystywane w rozprawie, a następnie przeprowadzić uzasadnienie dla sposobu ich użycia. Informacja o zakresie wykorzystanych źródłach literaturowych ze strony 51 nie jest w pełni spójna. Należałoby w tym miejscu wskazać na dyscypliny i subdyscypliny naukowe, np. nauki o kulturze fizycznej (w tym turystykę), socjologię (w tym socjologię turystyki), nauki o zarządzaniu i jakości (w tym zarządzanie turystyką), ekonomię i finanse (w tym ekonomikę turystyki). W części badawczej posługiwano się także dyscypliną nauk społecznych, tj. geografiami społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną (w tym geografiami turystyki). Na pozytywną uwagę zasługuje zestawienie porządkujące metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane w rozprawie (tabela 4, s. 53). Na s. 53-54 zaprezentowano szczegółowo cele rozprawy: główny, poznawczy, empiryczny, aplikacyjny. Zostały one skonstruowane prawidłowo i są konsekwentnie realizowane w rozprawie. W tej części rozprawy rozwinięto w stosunku do informacji zamieszczonych we *Wstępie* także zakres pytań badawczych. Idea sformułowanych

pytań jest właściwa. Uwagi dotyczą szczegółowych aspektów użytych określeń. W przypadku pytania P.3 wskazuje się na istnienie „produktów przeznaczonych dla seniorów”, nie doprecyzowując jakie produkty ma na myśli Autor – produkty turystyczne, czy też jakiegokolwiek inne dostępne na rynku. W pytaniu P.4. wskazano na szerokie pojęcie „podmioty turystyczne”, następnie umieszczając w nawiasie ograniczenie do „(touroperatorów)”. Jest to bardzo nieprecyzyjne określenie zakresu badań, zarówno w aspekcie deklaracji podjętych badań, ale także przede wszystkim zakresu przeprowadzonych dalszych badań empirycznych, które znacznie wykracza poza określenie „touroperator”. Zostały przedstawione także dwie hipotezy szczegółowe. Autor nie zdecydował się na sprecyzowanie hipotezy głównej, którą mogłaby być hipoteza H.1, w pełni oddająca sens badań całej rozprawy. Hipoteza H.2 nie jest w pełni zrozumiała i posiada chyba wymiar metodyczny. Zwłaszcza jest początek dotyczący: „wcześniej wypracowanych, sprawdzonych metod w prowadzeniu przedsiębiorstwa turystycznego” jest enigmatyczny. „Wcześniej” – tzn. kiedy? i przez kogo? „Przedsiębiorstwa turystycznego” – jak rozumianego? każdego? konkretnego? dlaczego nie touroperatora? Następujący po H.2 akapit może sugerować, że „metody w prowadzeniu przedsiębiorstwa turystycznego” stanowią „autorskie rozwiązanie oparte...” – dlaczego zatem „wcześniej wypracowane”? Na s. 55 wskazano na okres prowadzenia badań empirycznych, tj. „od marca 2021 do maja 2022 roku”. Jest to czas w którym gromadzono informacje empiryczne. Nadal brakuje informacji w stosunku do jakiego okresu gromadzono materiał, przeprowadzając badania sondażowe. Czy przykładowo zadawane pytania dotyczyły preferencji turystycznych seniorów w pewnym konkretnym okresie, czy wszystkich ich dotychczasowych doświadczeń życiowych. Z uznaniem należy ocenić informacje na temat założeń podjętych badań w ujęciu statystycznym (s. 64), a tym samym, mimo przedstawionych uwag szczegółowych, całość założeń badawczych przedstawionych w drugim rozdziale rozprawy.

W rozdziale trzecim dokonano prezentacji wyników badań preferencji turystycznych seniorów. Przedstawiono charakterystykę grupy badawczej wraz z reprezentowanymi cechami. Szczegółowe wyniki badań empirycznych preferencji obejmują analizę zachowań turystycznych jak również wydatków turystycznych. Analiza została przeprowadzona z dużym zaangażowaniem. W sposób przejrzysty i prawidłowy przedstawiono wyniki badań oraz sformułowano oceny. Na uznanie zasługuje zakres wykorzystanych metod statystycznych. Szczegółowość niektórych miar statystycznych, wykracza nawet poza potrzeby rozprawy. Wprowadzenie do podrozdziału 3.2.1. (s. 78) nie jest zgodne z informacjami z tabeli 15 (s. 79). Ponadto poziom wskaźnika 76,5% wydaje się bardzo wysoki, przydałby się tu komentarz dotyczący jak rozumiane są „zorganizowane imprezy turystyczne”. Czy dotyczy to „imprez

turystycznych” w rozumieniu *Ustawy o imprezach turystycznych z 2017 roku*? Skoro w zdaniu wskazano na „oferty biur podróży”, należałoby sądzić, że tak. Ale wiarygodność i realność tej informacji jest bardzo ograniczona. Te wątpliwość dodatkowo komplikują informacje ze strony 86, dotyczące preferencji w wykorzystaniu przez seniorów środka transportu. Dla ok. 2/3 seniorów najczęściej wykorzystywanym środkiem transportu dla potrzeb turystycznych jest rower. Konfrontując to ze wskaźnikiem 76,5%, dotyczącym udziału w podróżach zorganizowanych w formie imprez turystycznych przez biura podróży (touroperatorów) oznaczałoby to, że przynajmniej dla ok. połowy imprez turystycznych organizowanych przez biura podróży środkiem transportu jest rower. W tym zakresie w badaniach zauważa się znaczące nieścisłości, wynikające z konstrukcji instrumentu badawczego i/lub percepcji pytań postawionych w ankiecie seniorom. Problem ten zauważył Autor w stosunku do środków transportu, takich jak autobus komunikacji publicznej oraz autokar turystyczny. Stosowny komentarz został zamieszczony na s. 87. Problem rozróżnienia pojęcia „impreza turystyczna” dotyczy zagadnienia oferentów usług turystycznych, za których uznano kluby seniora (s. 90). Zagadnienie to wymagałoby szerszego komentarza w pracy. Kluby seniora są zapewne organizatorami wycieczek turystycznych (tj. zgodnie z *Ustawą - imprez turystycznych organizowanych okazjonalnie na zasadach niezarobkowych, tj. pozarynkowych, trwających z reguły poniżej 24 godzin*), w tym np. także rowerowych dla swoich uczestników. W przypadku usług pakietowych – tj. w pełni i formalnie rozumianych „imprez turystycznych”, kluby seniora współpracują (zamawiają usługi) jako klient instytucjonalny z podmiotami rynku organizacji turystyki oraz pośrednictwa sprzedaży (tj. biurami podróży), a zwłaszcza agentami turystycznymi, którzy udostępniają ofertę organizatorów turystyki (tj. touroperatorów). Dla przejrzystości podjętych analiz, przedstawione w rozdziale trzecim szczegółowo wyniki badań preferencji turystycznych seniorów, mogły być na zakończeniu rozdziału zebrane i uporządkowane. Wówczas można byłoby na podstawie zidentyfikowanych cech, jednoznacznie określić turystyczne preferencje nabywcy seniorów lub szukając zależności pomiędzy reprezentowanymi cechami wskazać na najbardziej typowe segmenty rynku.

W kolejnym rozdziale czwartym zaprezentowane są wyniki badań rynkowych ofert turystycznych dla seniorów. Rozdział rozpoczynają zagadnienie teoretyczne dotyczące podaży turystycznej. Badania emiryczne prowadzone były w formie wywiadów z oferentami rynku usług turystycznych. W tytule podrozdziału 4.2.2 powraca problem rozumienia „podmiotów usług turystycznych”. Autor powołuje na dolnośląski rejestr organizatorów. Co należy rozumieć, że badaniami objętych jest 62 organizatorów turystyki (touroperatorów) z siedzibą na obszarze województwa dolnośląskiego. „Podmioty usług turystycznych” to pojęcie znacznie

szersze i obejmuje także chociażby hotelarzy. Na stronach 112 i dalszych wskazano na „pośrednika turystycznego”. Zgodnie z *Ustawą o imprezach turystycznych* z 2017 roku podmiotami z obszaru rynku biur podróży są głównie: organizator turystyki oraz agent turystyczny. Używany termin „pośrednik turystyki” należy już nieobowiązującego systemu prawnego sprzed lipca 2018 roku. To co zostało przedstawione na s. 118 i następnych i dotyczy wyników badań przeprowadzonych wśród: organizatorów, agentów i pośredników dotyczy wpisów do rejestru sprzed 2018 rok. Stąd informacje o stanie prawnym nie są precyzyjne. Informacje pomiędzy podrozdziałami 4.2.2 i 4.3. nie są zatem spójne. Biorąc pod uwagę, że w niniejszym rozdziale prowadzone są badania oferty turystycznej organizatorów turystyki, to zakres badań związany z konsumpcją powinien także obejmować zakres preferencji turystycznych dotyczących konsumpcji usług tych podmiotów. Przeprowadzona analiza oferty biur podróży w obsłudze seniorów wskazuje na prawidłowości tego rynku po stronie podażowej, stanowiąc podstawę do kontynuacji badań.

Badania te przeprowadzone są w rozdziale 5 i stanowią konfrontację preferencji turystycznych seniorów wraz ze skierowaną do nich ofertą turystyczną. Zagadnienie to jest podstawowym problemem badawczym rozprawy. Badania zostały przeprowadzone na podstawie wywiadów z seniorami. Podobnie jak w rozdziale czwartym, część przyjętych kategorii badawczych nie jest w pełni rozdzielnych – s. 152-154 dotycząca preferencji seniorów dotyczących imprez turystycznych. Jest to najistotniejszy rozdział analityczny dla całości przeprowadzonych w rozprawie rozważań, wyniki są przedstawione w komunikatywnej formie. Brakuje jednak odwołań do innych badań lub chociaż częściowych prób weryfikowania wyników badań pierwotnych z praktyką gospodarczą. Wówczas można byłoby wskazać na wiarygodność przedstawionych wyników. W przyjętej sytuacji można tylko stwierdzić stan analizowanego problemu badawczego na podstawie wyłącznie przedstawionych wyników badań.

Ostatni, szósty i najmniej obszerny rozdział rozprawy, jak już wcześniej podkreślono, prezentuje zagadnienia postulatywno-projektowe i dotyczy koncepcji modelu badania preferencji turystycznych seniorów i wynikających z tego korzyści. Podjęcie tych rozważań zasługuje na uznanie, mimo pewnych mankamentów tej części rozprawy. Sam fakt dokonania próby prezentacji rozwiązań modelowych, przedstawionych na s. 203, 204 i 208 decyduje o uznaniu wkładu Autora do badań, w tym przypadku do metodyki. Najmniej zrozumiały z punktu widzenia zwłaszcza przyjętej grafiki jest rysunek 13, ze s. 208. Z jednej strony trudno nawet uznać, że przedstawione w nim treści wymagają formy graficznej. Z drugiej strony natomiast trudno ocenić w jakich relacjach pozostają przedstawione na rysunku elementy.

Komentarz do rysunku nie daje możliwości interpretacji, pozostawiając problematycznym możliwość oceny tego fragmentu pracy. Mając na względzie temat rozprawy i zakres badań empirycznych można byłoby oczekiwać, że efektem końcowym zaprezentowanych rozwiązań będzie próba odniesienia się do aspektów praktycznych badania preferencji turystycznych seniorów, np. motywów i kierunków wyjazdów turystycznych oraz poziomu wydatków w konfrontacji z nowymi ofertami na rynku, dostępnymi także za pośrednictwem nowych technologii.

Całość rozważań pracy kończy *Podsumowanie*, wskazujące na relację założeń badawczych rozprawy. Wskazano na osiągnięcie celów pracy, w tym celów empirycznych i aplikacyjnych. Przedstawiono informację o uzupełnieniu istniejącej luki badawczej (s. 212). Jednym z wniosków jest stwierdzenie dotyczące: „dostrzegania zgodności preferencji seniorów z ofertą biur”. Wnioski przedstawione w dalszej części, są raczej komentarzami do wyników przeprowadzonych badań, przy czym na s. 214 Autor sformułował także autorecenzję. Istotnymi kwestiami *Podsumowania* są natomiast informacje nt.: ograniczeniach w badaniach oraz dalszych kierunkach badań, zwłaszcza w kontekście popandemicznym.

Zakres przeprowadzonych badań teoretycznych w zakresie studiów literaturowych, a głównie badań empirycznych, na podstawie zwłaszcza pierwotnych, ale także i wtórnych źródeł zbierania informacji, a także przedstawienie i ocena wyników badań kwalifikuje jednoznacznie rozprawę jako opracowanie naukowe. Lektura pracy daje podstawę wskazania na konkretne osiągnięcia badawcze. Na szczególnie pozytywną oceną zasługują:

- podjęcie aktualnego pod względem naukowym i badawczym tematu rozprawy,
- dokonanie przeglądu literatury z zakresu preferencji turystycznych,
- stosowanie metodyki badań empirycznych oraz wykorzystanie własnych instrumentów badawczych,
- zastosowanie metod badań ilościowych,
- dokładne i pracochłonne przeprowadzenie badań empirycznych,
- prezentacja wyników badań pierwotnych,
- próby formułowania treści postulatywno-projektowych.

Do uwag o charakterze dyskusyjnym należy zaliczyć:

- dosyć skromna część teoretyczna rozprawy, a zwłaszcza nie dopracowanie zagadnień związanych z funkcjonowaniem rynku biur podróży, co wpłynęło na zakres i wyniki badań,
- brak analizy porównawczej wyników przeprowadzonych badań do analogicznych badań w Polsce lub w innych krajach,

- mimo satysfakcjonującego wykorzystania metod ilościowych, pewne wyniki badań pozostawiają wątpliwości.

Podsumowując ocenę merytoryczną rozprawy stwierdzam, że w ramach przyjętych założeń badawczych, Autor zrealizował cele badawcze oraz potwierdził przyjęte hipotezy badawcze. Ponadto wykazał się zadowalającą znajomością podjętego tematu oraz zaangażowaniem badawczym.

Na podstawie treści pracy oraz sformułowanych uwag, a przede wszystkim wiedzy Doktoranta, proszę aby podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej udzielone zostały odpowiedzi na dwa następujące pytania:

1. Jak Doktorant ustosunkuje się do uwag sformułowanych w recenzji dotyczących interpretacji pojęć z zakresu biur podróży oraz zakresu i wyników prowadzonych badań?
2. Jak Doktorant ocenia wyniki swoich badań w porównaniu z badaniami prowadzonymi przez przedstawicieli nauk o kulturze fizycznej oraz innych tzw. nauk o turystyce prowadzonych w innych ośrodkach naukowych w Polsce?

Uwagi szczegółowe

W stosunku do tekstu pracy można sformułować następujące uwagi *szczerłowe*:

s. 9 i dalsze – niewłaściwie stosowane jest pojęcie „biura turystyczne”, które nie jest tożsame sę określeniem „biura podróży”, to pierwsze pojęcie obejmuje zwłaszcza podmioty zajmujące się obsługę turystyki przyjazdowej, to drugie zwłaszcza wyjazdowej,

s. 9-10 – określenia „pojęcia” i „definicje” wydają się tożsame,

s. 14 (od góry) – cele poznawcze, zdrowotne i dalsze, należą do celów turystycznych,

s. 15 – użyto nieaktualnej nazwy ministerstwa, powinno być – „minister właściwy ds. gospodarki”,

s. 20-21 – stwierdzenie dotyczące relacji pomiędzy odsetkiem populacji powyżej 65 roku życia a tworzeniem nowych ofert turystycznych w 2080 roku wydaje się nieprzemysłane,

s. 25 oraz Bibliografia – definicja kultury fizycznej z ustawy o kulturze fizycznej 1996 roku jest logiczna i prawidłowa, ale przywoływany akt prawny nie obowiązuje już od 13 lat,

s. 56 - w trzecim akapicie druga kategoria wiekowa została określona raz jako 61-70 lat, w drugim przypadku jako 61-71 lat,

s. 57 – skoro osoby „zamężne”, to powinno być także i żonate,

s. 58 – w trzecim akapicie wskazuje się na „biura prowadzące działalność w miastach...”, czy informacja ta dotyczy podmiotów posiadających swoje fizyczne placówki usługowe w tych

miastach, czy formalną siedzibę dla prowadzonej działalności? Jak ma się ta informacja do podmiotów prowadzących działalność online?

s. 58 – powinno być w Centralnej Ewidencji....,

s. 58 – „produkt przeznaczony dla seniorów” – czy to stwierdzenie dotyczy oferty turystycznej?

s. 74 – w stosunku do kategorii grup dochodowych, nie określono jednoznacznie czy dochód brutto czy netto,

s. 111 (i całość rozprawy) – nie rozdzielono pojęć „rynek turystyczny” i „rynek usług turystycznych”,

s. 111 (drugi akapit) – formalnie jedynymi podmiotami na rynku, które świadczą usługi pod nazwą „imprezy turystyczne” są organizatorzy turystyki (touroperatorzy),

s. 135 (tab. 54) – zastosowane kategorie nie są rozdzielne np. w ramach kategorii I mieszają się kategorie III, V, VI, IX,

s. 137 – za najczęstszy środek transportu wykorzystywanym przez organizatorów turystyki dla potrzeb obsługi seniorów uznano jednak autokar turystyczny, który w badaniach popytowych został sklasyfikowany znacznie niżej, przydałby się tu krytyczny stosunek Autora do wyników badań,

s. 155 – wydaje się, że właściwą kategorią III dotyczącą wyboru imprezy turystycznej, powinien być klimat, a nie „pogoda”,

s. 171 – informacje o „wieku biologicznym” seniorów nie są precyzyjne, czy seniorzy będący respondentami badania, potrafili zestawić swój wiek biologiczny z metrykalnym?

s. 172 – wskazana „obecna sytuacja polityczna” potwierdza fakt prowadzenia badań w niejednoznacznie sformułowanym okresie badawczym, skoro badania sondażowe prowadzone były od marca 2021 do maja 2022 roku, to tylko okres od końca lutego do maja 2022 roku obejmował sytuację na Ukrainie, w stosunku do której „uniemożliwiało to wyjazdy do tego regionu Europy”.

Uwagi formalne

Pod względem formalnym praca przygotowana jest na wysoce zadowalającym poziomie. Autor użył zrozumiałego języka, posługując się właściwie większością terminów z obszaru nauk o kulturze fizycznej w tym turystyki oraz nauk ekonomicznych, w tym ekonomiki turystyki i zarządzania turystyką. Praca jest przygotowana starannie, posiada bardzo mało usterek literowych. W pracy znalazły się jednak pewne usterki, głównie o charakterze redakcyjnym i edycyjnym. Ponadto zaobserwowano usterki: stylistyczne, w tym styl osobowy,

nie zawsze właściwe używanie określeń ilość i liczba, nie w pełni prawidłowe stosowanie nazw kategorii ekonomicznych: przychód i dochód, produkt i usługa, sformułowania publicystyczne i żargonowe

Zakres uwag formalnych nie wpływa istotnie na ogólną ocenę rozprawy. Przy ewentualnej publikacji wyników rozprawy w całości lub części, przedstawione powyżej usterki należy mieć na uwadze.

Uwagi końcowe

Podsumowując całość przedstawionych w recenzji ocen stwierdzić należy, że recenzowana rozprawa stanowi samodzielne rozwiązanie przez Doktoranta problemu naukowego. Doktorant dokonał interesującego wyboru tematu rozprawy pod względem teoretycznym, metodycznym, badawczym jak i pragmatycznym. Autor wykazał się umiejętnością prowadzenia badań empirycznych, które przeprowadził z zaangażowaniem. Tekst rozprawy jednoznacznie świadczy o posiadaniu przez Kandydata do stopnia naukowego ogólnej wiedzy w dyscyplinie nauki o kulturze fizycznej.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr Adama Karpińskiego odpowiada wymogom ustawowym dotyczących stopni naukowych. W związku z powyższym wnoszę do Rady Kolegium Naukowego Akademii Wychowania Fizycznego im. Polskich Olimpijczyków we Wrocławiu o przyjęcie rozprawy, a następnie o dopuszczenie Autora do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk o kulturze fizycznej.

